

STRUKTURĀLĀS IZMAIŅAS 1,5 °C DZĪVESVEIDA ATBALSTAM

KLIMATA POLITIKAS REKOMENDĀCIJAS NR. 4

Šis projekts ir saņēmis finansējumu no Eiropas Savienības pētniecības un inovācijas programmas "Apvārsnis 2020" saskaņā ar granta līgumu Nr. 101003880.

Par saturu pilnībā atbild autori. Tas var neatspoguļot Eiropas Savienības viedokli. Ne Eiropas Klimata, infrastruktūras un vides izpildāģentūra (CINEA), ne Eiropas Komisija nav atbildīga par dokumentā esošās informācijas izmantošanu.

IEVADS

Pāreju uz 1,5 °C dzīvesveidu nevar īstenot, visu atbildību uzliekot tikai indivīdiem un aicinot tos mainīt savu uzvedību. Pārejas ieviešanai ir vajadzīga arī sabiedrības normu, politiski ekonomisko sistēmu un tehnoloģiskās infrastruktūras pieskaņošana 1,5 °C mērķim. Pētnieciskajā projektā “1,5 °C dzīvesveids ES: klimatu saudzējoša dzīvesveida popularizēšanas un ieviešanas rīcībpolitika un rīki” ir identificētas būtiskas struktūras, kam ir jāpievērš pastiprināta uzmanība. Vairākas no tām reti ir klimata pārvaldības debašu centrā, bet to plašā ietekme var mazināt konkrētu rīcībpolitiku efektivitāti, ja tās netiek pienācīgi ņemtas vērā. Iesakņoto strukturālo šķēršļu ietekmes apzināšanās un visaptveroša risināšana ir priekšnoteikums jebkuram efektīvam ceļam uz 1,5 °C dzīvesveida sabiedrību.

ATZIŅAS UN IETEIKUMI POLITIKAS VEIDOTĀJIEM

1. Samazināt ekonomiskās izaugsmes paradigmas prioritāti

Problēma. Šobrīd valdības un sabiedrības nespēj nošķirt jomas, kurās turpmāka izaugsme ir nepieciešama, no tām, kurās tā nav vēlama. Starp aptaujātajiem ekspertiem mēs atklājām būtisku vienprātību, ka nediferencēta tiekšanās pēc izaugsmes ir visietekmīgākais šķērslis pārveidei, jo nav paredzama pietiekama resursu patēriņa atsaiste no ienākumu līmeņa un izaugsmes. Valdību un uzņēmumu stratēģiju balstīšana ekonomiskās izaugsmes paradigmā nereti veicina sociālās un vides izmaksas, ko rada resursu pārtēriņš, mazākas kvalifikācijas algu optimizācija konkurences nolūkos un pārstrādāšanās radītās veselības problēmas.

Ieteikums. Ir vajadzīgas skaidras un taisnīgas stratēģijas, lai panāktu izaugsmi noteiktās jomās un sasniegtu samazinājumu citās, kā arī atbalstoši pārejas pasākumi darbiniekiem, kas strukturāli ir atkarīgi no neilgtspējīgām nozarēm. Vienlaikus labklājības sistēmas plašākā mērogā ir jāpadara neatkarīgas no izaugsmes, un ir jāveicina uz apriti un pietiekamību orientētu uzņēmējdarbības modeļu attīstība ([sk. Politikas rekomendācijas 5](#)). Rīcībpolitikas mērķos augstākai prioritātei ir jābūt dzīves kvalitātei, labbūtībai un veselībai, jo izaugsme var būt arī paralēla šo mērķu samazinājumam un vides resursu noplicināšanai.

2. Veidot stingru un visaptverošu pārnozaru klimata un ilgtspējas politiku

Problēma. Mūsdienās politika bieži ir vērsta uz atsevišķu problēmas daļu risināšanu vienas ministrijas vai institūcijas ietvaros, neņemot vērā kopējo situāciju vai pat dažādiem politikas centieniem nonākot pretrunā. Turklāt pēdējo desmitgažu laikā valdības ir koncentrējušās uz brīvprātīgiem, t. i., informācijā balstītiem politikas instrumentiem vai nelieliem ekonomiskiem stimuliem, un vairījušās no efektīvas rīcības, baidoties no vēlētāju atbildes reakcijas.

Ieteikums. Ir jāizstrādā konsekventi politikas pieeju un instrumentu kopumi, tostarp stingra rīcībpolitika, kas vērsta uz kaitīgākajām dzīvesveida izvēlēm izmešu intensitātes ziņā, izmantojot izvēles ierobežošanu un publiskos iepirkumus. Ieinteresēto pušu dialogi projektā “1,5 °C dzīvesveids ES” atklāja, ka pastāv augsta iespēju aizliegumu un nodokļu pieņemšanas pakāpe, kā arī tika norādīts uz to svarīgumu saistībā ar sociālo vienlīdzību. Risinājumiem jābūt tādiem, ko ilgtermiņā var akceptēt dažāda politiskā spektra partijas.

3. Mazināt augstu emisiju interešu grupu ietekmi

Problēma. Tirgus dalībniekiem, kuri ir ieguldījuši neilgtspējīgos resursos un biznesa modeļos, ir nopietni iemesli, lai kavētu uz pārveidi un klimata pārmaiņu mazināšanu vērstas pārmaiņas. Fosilo industriju pārstāvjiem jau šobrīd ir nesamērīgi liela ietekme demokrātijas procesos un institūcijās finanšu resursu un bieži vien institucionalizētās piekļuves dēļ.

Ieteikums. Demokrātijas procesi un institūcijas ir jānostiprina pret pārlieku korporāciju, nozaru asociāciju, investoru un patērētāju elites varu, kas veicina privāto interešu prioritizēšanu iepretim plašākiem sabiedrības mērķiem. Reglamentējošiem pasākumiem ir jāpalielina pārskatāmība un jāizveido līdzvērtīgi interešu konkurences apstākļi, lai atbalstītu ilgtspēju, savukārt iekļaujošas pilsoņu iesaistīšana var stiprināt pilsoņu ietekmi un plašākas sabiedrības interešu ievērošanu. Nozaru ietvaros savukārt ir jāveicina ilgtspējas memorandi, kas veicina godīgu konkurenci un sadarbību ar citām iesaistītajām pusēm (**sk. Politikas rekomendācijas 6**).

4. Iekļaut vides un sociālās izmaksas cenās, pasargājot sociālā riska grupas

Problēma. Vides un sociālo izmaksu neiekļaušana cenās turpina padarīt dzīvesveidu ar lielu ietekmi uz vidi iedzīvotājiem pieejamāku un pievilcīgāku. Pāreja uz 1,5 °C dzīvesveidu netiks panākta, ja neatsacīsimies no ekonomiskiem stimuliem, ko nodrošina šādas netiešas (kā arī tiešas) subsīdijas resursietilpīgai ražošanai un patēriņam.

Ieteikums. Steidzami jāizstrādā un jāīsteno pasākumi, kas nodrošina oglekļa emisiju, kā arī citu vides un sociālo izmaksu iekļaušanu preču un pakalpojumu cenās. Vienlaicīgi mājsaimniecības ar zemiem ienākumiem ir finansiāli jāatbalsta, aizsargājot pret turpmāko cenu un dzīves dārdzības pieaugumu gan ar to, kā (vienlīdzīgāk) tiek rēķinātas algas organizāciju ietvaros, gan caur labklājības un nozaru politiku (transporta, mājokļa, pārtika).

5. Veicināt alternatīvas zemu emisiju patēriņa labas dzīves mērauklas

Problēma. Pašreizējais vēstījums par labu dzīvi ir dziļi saistīts ar ekonomiskās izaugsmes paradigmu un uztur bagātības akumulāciju un lielu patēriņu kā sociālos ideālus. Gan plašsaziņas līdzekļi (tostarp sociālie tīkli un ietekmētāji), gan reklāmas un sabiedrisko attiecību nozare turpina attēlot resursietilpīga dzīvesveida tēlu kā vēlamāko.

Ieteikums. Izveidot telpas un līdzekļus alternatīvu labas dzīves ideju apspriešanai un izplatīšanai, vienlaikus ierobežojot augstu emisiju patēriņu veicinošas reklāmas parādīšanos publiskās vietās, īpaši bērnu vidū. Izmantot sabiedrisko apraidi, lai veicinātu priekšstatus par labu dzīvi, kuras pamatā ir sabiedrības dialogs, jēgpilnu attiecību veidošana, labbūtība un šāda dzīvesveida sasaiste ar kultūras mantojumu. Vienlaikus zinātnē un politikas veidošanā priekšplānā ir jāizvirza dzīves kvalitātes rādītāji, kuros padziļināti tiek ņemta vērā sociālā un vides ilgtspēja.

6. Mazināt sociālo nevienlīdzību

Problēma. Ienākumu un labklājības nevienlīdzība ir radījusi varas asimetriju, un visneaizsargātākajām kopienām ir vismazākā politiskā ietekme un rīcības brīvība. Netaisnības un bezspēcības uztvere savukārt rada iespēju politisko atbalstu gūt populistiem, kuri rūpes par vidi atspoguļo kā turīgo izpriecu, kas apspiež mazāk aizsargātās grupas. Vienlaikus ļoti turīgo cilvēku dzīvesveids ar lielu ietekmi uz vidi un sabiedrību rada proporcionāli visvairāk emisiju, radot vēl vienu šķērslī pārmaiņām.

Ieteikums. Ieviest un veicināt pasākumus, lai novērstu nevienlīdzību bagātības un politiskās ietekmes ziņā, piemēram, progresīvāki nodokļi, pieejamu mājokļu politika, minimālās algas reforma un ieguldījumi valsts veselības aprūpē un izglītības sistēmā. Izveidot un izcelt iekļaujošus modeļus pilsoņu līdzdalībai, un nodrošināt prioritāti ekonomiski sociālajam taisnīgumam gan saziņā, gan pasākumu īstenošanā.

7. Pilnveidot ilgtspējīga dzīvesveida izpratni, prasmes un kritisku medijpratību

Problēma. Par dažādām ilgtspējas rīcībām ir plaši izplatīta dezinformācija, kas orientēšanos informācijas avotos padara sarežģītāku. Lielākā Latvijas sabiedrības daļa, kas pēc pašu iniciatīvas ir izvēlējusies ilgtspējīga dzīvesveida rīcības ar augstu ietekmi, zināšanas par to ir ieguvuši augstākajā izglītībā, ārvalstīs vai vides tēmās specializējošās darbavietās. Savukārt vidējo iedzīvotāju vides jomā nereti ir sasniegušas vienīgi kampaņas par atkritumu samazināšanu.

Ieteikums. Veicināt kolektīvās zināšanas un kritisku domāšanu par dzīvesveida izvēli visos izglītības un mācību līmeņos, jo īpaši agrā bērnībā. Sniegt mērķtiecīgu informāciju par pārmaiņu steidzamību un izvēlēm ar vislielāko ietekmi. Ietvert ilgtspējas vēstījumus populāros raidījumos, kuri nav specializēti tikai vides jautājumos.

4. PIELIKUMS

KĀ NOKĻUVĀM LĪDZ SEPTIŅU STRUKTŪRU SARAKSTAM

Pētījums, kas izmantots par pamatu šīm politikas rekomendācijām, ir daļa no daudzpakāpju metodoloģijas (1. att.). Metodoloģija un pētījumu rezultāti ir publicēti *Hirth et al.* (2023), kur galvenā uzmanība ir pievērsta sistemātiskai zinātnisko literatūras avotu izvērtēšanai, un *Kreinin et al.* (2024), kas galvenokārt veltīts Delfu metodei, ekspertu intervijām un ekspertu domnīcām (STL).

1. att. Četru pakāpju empīrisks process, lai noteiktu galvenos strukturālos šķēršļus un veicinošos faktorus dzīvesveida maiņai.

Avots: Kreinin, H. et al. (2024) "Transforming provisioning systems to enable 1.5° lifestyles in Europe? Expert and stakeholder views on overcoming structural barriers" *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 20(1), 2372120.

Pēc zinātniskās literatūras avotu izvērtējuma, izskatot vairāk nekā 120 pētījumus, pirmajā posmā tika izveidots vairāk nekā 100 strukturālu šķēršļu un veicinošu faktoru saraksts. Lai, izmantojot projekta starpdisciplināro pētnieku kopējās zināšanas, sarakstu sašaurinātu līdz 22 galvenajiem šķēršļiem un veicinošajiem faktoriem (1. tab.), tika veikts trīs kārtu Delfu metodes izvērtējums. Šis sākotnējais saraksts parādīja virkni savstarpēji saistītu šķēršļu, kas ir daļa no sabiedrības politiski ekonomiskās organizācijas, sociālajām attiecībām, politiskajām prioritātēm un dalībnieku vērtējuma. Analizēto struktūru dominēšana ne vien saasina izpratnes trūkumu par krīzes nopietnību un sabiedrības redzējumu par zemu oglekļa izmešu dzīvesveidu, bet arī veicina efektivitātes uzlabošanu iepretim pietiekamības pieejai. Turklāt, paļaušanās uz izaugsmi un tehnoloģijām kavē tādus veicinošus faktoros kā alternatīvi labklājības un labas dzīves pasākumi vai izmaiņas darba un privātās dzīves līdzsvarā, lai samazinātu resursu patēriņu un emisijas absolūtā izteiksmē.

1. tabula. Divdesmit divi galvenie šķēršļi un veicinošie faktori (2. posms. Delfu metodes virknēšanas process).

22 galvenie šķēršļi un veicinošie faktori (nav sarindoti) – Delfu virknēšanas procesa rezultāts	
A	Izpratne un kritēriji par to, kas ir laba dzīve un labbūtība (t.sk. priekšstati par ideālu māju, labu pārtiku) individuālā vai kolektīvā līmenī
B	Pilsoņu asamblejas (lai palielinātu rīcībpolitikas ambīcijas, leģitimizētu paredzētos pasākumus / nostiprinātu sociālo mandātu, īpaši dzīvesveida un patēriņa jautājumos, piemēram, par gaļu, automašīnām, lidojumiem)
C	Ekonomiskās izaugsmes paradigma, kas ir iesakņota vai izpaužas sociālās attiecībās, rīcībpolitikas prioritātēs un izvērtējumos
D	Sociālo un vides izmaksu iekļaušana cenās (ekosociālie nodokļi vai subsīdijas, piem., zemāks darbaspēka nodoklis, lielāks emisiju vai enerģijas patēriņa nodoklis), privātie ieguldījumi ilgtspējīgos risinājumos un uzticams to regulējums
E	Efektivitātes prioritizācija, kas slēpj patēriņa pieaugumu (Dževonsa paradokss jeb atsitiena efekts vairākos līmeņos)
F	Energoresursu struktūra / veidi
G	Starptautisko transporta nozaru, piemēram, aviācijas un kuģniecības, neiekļaušana nacionālajos emisiju aprēķinos
H	Bažas, ka lielais un augošais enerģijas pieprasījums var pārslogot sistēmas, kas paļaujas uz nevienmērīgi pieejamiem atjaunojamiem enerģijas avotiem
I	Nevienlīdzība resursu pieejamībā, izmantošanā un varas attiecībās
J	Infrastruktūras neatbilstība ilgtspējas mērķiem (t.sk. centralizācija, velojoslu un lauku sabiedriskā transporta trūkums)
K	Ilgtspējīga dzīvesveida zināšanu un prasmju integrēšana skolu mācību programmās un izglītībā

L	Konsekventas, paredzamas, integrētas politikas trūkums; izvairīšanās no aizliegumiem vai spēcīgiem stimuliem īpaši piesārņojošām precēm vai pakalpojumiem (piem., privātās lidmašīnas, bieži lidojumi, vairāki mājokļi, apvidus auto) un to reklāma; uzvedības vai rīcības koncentrēšana uz dzīvesveida nevis strukturālam izmaiņām
M	Kopīga redzējuma jeb vīzijas trūkums par zemu oglekļa emisiju sabiedrību vai postmateriālista sabiedrību
N	Izpratnes trūkums par vides krīžu ietekmi (t.sk. to mijiedarbību un sociālo dimensiju
O	Rīcībpolitika, kas veicina produktu ilglaicīgumu vai izturīgumu
P	Pārmaiņas darba un privātās dzīves līdzsvarā (darbā pavadītā laika saīsināšana; ilgtspējas ietekmes nodrošināšana, izmantojot atbilstošu rīcībpolitiku)
Q	institucionalizācija un vienprātīgi, saskaņoti centieni no globālā līdz vietējam pārvaldības līmenim
R	Uz pietiekamību, taisnīgumu un vides resursu ierobežotību vērsti naratīvi un normas kā pamats stingrai vides politikai, veicinot sabiedrības diskusijas
S	Personīgo interešu nevis sabiedriskajā labuma prioritāte, tostarp fosilā kurināmā nozīmīgas priekšrocības (ko atbalsta spēcīgi politiski dalībnieki, valsts ģeopolitiskās intereses un biznesa modeļi), mazumtirgotāji (īpaši pārtikas nozarē), privātie mediji
T	Sistēmisks skatījums uz tehnoloģiju attīstību un pārveidi, nevis sadrumstalota rīcībpolitika vai politisko institūciju sadarbības trūkums
U	Tehnoloģiju attīstība un zemu oglekļa emisiju tehnoloģiju pieejamība
V	Globālā konkurence (ko raksturo nevienlīdzīgas tirdzniecības attiecības), kas slēpj rūpnieciski attīstīto valstu patēriņa ietekmes globālajos dienvidos

Avots: Kreinin, H. et al. (2024) "Transforming provisioning systems to enable 1.5° lifestyles in Europe? Expert and stakeholder views on overcoming structural barriers" *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 20(1), 2372120.

Pēc tam 22 galvenos šķēršļus un veicinošos faktoros pēc to ietekmes sarindoja 36 akadēmiskie eksperti un praktiķi, tostarp globālie eksperti un eksperti no piecām pētījuma veikšanas valstīm. Viņiem tika uzdots no saraksta atlasīt trīs līdz četras ietekmīgākās struktūras. Ekonomiskās izaugsmes paradigma tika uzskatīta par visietekmīgāko struktūru, un eksperti uzskatīja, ka tieši ekonomiskās un politiskās sistēmas pārveide, nevis mazietekmīgāki tehnoloģiski uzlabojumi, ir galvenā svira pārmaiņām. Šīs sistēmiskās izmaiņas, kuras eksperti uzskata par izšķirošām, rada lielu izaicinājumu pārmaiņām. Lai panāktu daudzas no vajadzīgajām dzīvesveida izmaiņām, nodrošinātu atbilstošu finansējumu subsīdiju un nodokļu veidā, būs jāpārvar dziļi pārvaldības un tirgus sistēmā iesakņotās intereses.

SEKLĀS UN DZIĻĀS STRUKTŪRAS

Zinātniskās literatūras avotu pārskatā identificētie strukturālie šķēršļi un veicinošie faktori pēc to redzamības, konkrētuma pakāpes un to risināšanai vajadzīgā pārveidojumu mēroga tika iedalīti seklajos un dziļajos.

Seklie faktori:

- Konkrētāki un redzamāki, piemēram, rīcībpolitika vai subsīdijas noteiktām nozarēm;
- Saistīti ar šaurāku kontekstu, padarot tos vieglāk identificējamus un risināmus esošajos varas attiecību ietvaros;
- Piemēri: neapņēmīga politika, īpašas cenu noteikšanas sistēmas ilgtspējīgām precēm vai centralizētas infrastruktūras sistēmas.

Dziļie faktori:

- Plašāki, mazāk pamanāmi un dziļi iesakņojušies sabiedrības normās un varas struktūrās;
- Grūtāk maināmi bez būtiskām sistēmiskām pārvērtībām;
- Piemēri: kapitālisma globālā ekonomiskā paradigma, institucionalizēta varas asimetrija un idejiska pārliecība, piemēram, izaugsmes paradigma vai neoliberālās pārvaldības sistēmas.

Ar šo iedalījumu tiek uzsvērts, ka seklie faktori ietver tiešas darbības vai dalībniekus esošajā sistēmā, savukārt dziļie faktori prasa fundamentālas izmaiņas sabiedrībā vai sistēmiskajās normās. Strukturālie faktori ir apkopoti 2. un 3. tabulā.

EKSPERTU DOMNĪCAS

Ekspertu domnīcu metodoloģija ir novatoriska pieeja, lai veicinātu pārveidojošus risinājumus 1,5 °C dzīvesveida sasniegšanai. Šīs domnīcas tika organizētas piecās Eiropas valstīs, un pulcēja 20–25 dalībniekus no dažādām vidēm – uzņēmējdarbības, akadēmiskajām aprindām, pilsoniskās sabiedrības, politikas veidošanas un plašsaziņas līdzekļiem. Dalībnieku uzdevums bija kopīgi izstrādāt risinājumus strukturālo šķēršļu novēršanai pārtikas, mājokļa, mobilitātes un atpūtas jomās.

Domnīcu galvenās aktivitātes:

Atpakaļplānošana. Dalībnieki iztēlojās vēlamu, ilgtspējīgu nākotni un veica projekciju uz šodienu, lai noteiktu pasākumus šāda rezultāta sasniegšanai. Šī uz nākotni vērstā metode veicina novatorisku, sistēmisku pieeju iesakņojušos problēmu risināšanai.

Klimata puzzle. Dalībnieki izmantoja klimata puzzle, izmantojot Latvijā vidējo patēriņa oglekļa pēdu un modelējot izvēles, kuras ļauj sasniegt oglekļa pēdas samazinājumu. Šī aktivitāte ekspertiem palīdzēja detalizēt un sajūst 1,5 °C dzīvesveida izaicinājumus un kompromisus, ar ko saskaras mājāsaimniecības.

Lokalizēts un iekļaujošs dizains. Domnīcas notika valsts valodā, atspoguļojot katras valsts unikālo ģeogrāfisko, kultūras un sociālekonomisko kontekstu. Tas nodrošināja satura aktualitāti

un dalībnieku iekļautību, paplašinot apkopoto ieskatu klāstu, kā arī piedāvāja starptautisko salīdzināmību.

Viscerālās iztēles vingrinājumi. Dalībnieki iesaistījās iztēles vingrinājumā, kurā iedomājās dzīvi 2040. vai 2050. gadā, veidojot emocionālu saikni ar iespējamo nākotni un veicinot radošo domāšanu.

Ekspertu domnīcas atšķīrās no iedzīvotāju domnīcām (**sk. Politikas rekomendācijas 2**) galvenokārt pēc to mērķiem un pārstāvētajām grupām. Iedzīvotāju domnīcās tika iesaistīti neprofesionāli dalībnieki, lai izpētītu vidējā valsts iedzīvotāja skatījumu un pieredzi, ekspertu domnīcās tika iesaistīti institucionāli dalībnieki un profesionāļi. Tas ļāva risināt sistēmiskas izmaiņas un pētīt šķēršļu un veicinošo faktoru strukturālo mijiedarbību no politikas vai organizācijas viedokļa.

Ekspertu domnīcu dalībnieki tika atlasīti, pamatojoties uz to spēju pārstāvēt dažādus uzskatus un zināšanas, kas ir saistītas ar ilgtspēju un strukturālām pārmaiņām. Atlases kritēriji noteica dalībnieku iekļaušanu no dažādām nozarēm, piemēram:

- Uzņēmējdarbība: pārstāvji no nozarēm (t.sk. to asociācijām), kas ir saistītas ar nodrošinājuma sistēmām (pārtika, mobilitāte, mājoklis un atpūta) vai dod tajās pienesumu;
- Akadēmiskie pētnieki: eksperti ar zināšanām par ilgtspēju, nodrošinājuma sistēmām un strukturālu pārveidi;
- Pilsoniskā sabiedrība: vides un sociālās jomas nevaldības organizāciju, kopienu organizāciju un interešu aizstāvības grupu pārstāvji;
- Politikas veidotāji: ierēdņi un lēmumu pieņēmēji no pašvaldību, valsts vai ES līmeņa pārvaldības organizācijām;
- Plašsaziņas līdzekļi: profesionāļi, kas ietekmē publiskos vēstījumus un izpratni par ilgtspējas jautājumiem.

Šo domnīcu novatoriskās metodes un sistēmiskā perspektīva deva iespēju radīt īstenojamu pasākumu ceļa kartes katrā nozarē, kas aptver gan indivīda, gan strukturālu pārveidojumu perspektīvas.

2. tabula. Galvenie šķēršļi 1,5° C dzīvesveida sasniegšanai. Dziļie strukturālie faktori parādīti zemāk un atveidoti treknrakstā, starpfaktori ar dziļu un seklu faktoru īpašībām – slīprakstā.

Dziļums	Galvenie šķēršļi							
	Finanšu		Politiskie		Tehnoloģiskie		Sociālie	
	Idejiski	Materiāli	Idejiski	Materiāli	Idejiski	Materiāli	Idejiski	Materiāli
Sekls		Ilgtspējīgu preču augstās cenas, kas daļēji ir saistītas ar subsīdijām neilgtspējīgām precēm un izejvielām (piemēram, fosilais kurināmais, kodolenerģija)		Vāja politika (neefektīva, nepietiekama) un nespēja mazināt sekas un palielināt pasākumu mērogu	Ticība izmešu savākšanas tehnoloģiju nākotnes potenciālam un tās izmantošana pašreizējo izmešu attaisnošanai	(Infra)strukturālās bloķēšanas ietekme (tostarp infrastruktūras sistēmu centralizācija), kas kavē ātru pāreju no ilgtspējīgu inovāciju izstrādes uz ieviešanu	Informācijas, zināšanu un prasmju trūkums ilgtspējīga dzīvesveida pieņemšanai	
				Nepietiekama finanšu kontrole	Bažas par “ģeoinženieriju” noved pie tā, ka netiek ņemtas vērā oglekļa uztveršanas iespējas ar mazākām blakusparādībām (piemēram, augsnes veidošanās veicināšana, apmežošana).	Augstais un pieaugošais enerģijas pieprasījums var pārslogot sistēmas, kas paļaujas uz periodiski pieejamiem atjaunīgās enerģijas avotiem	Bažas par ilgtspējīgas prakses izmaksām, materiālo nedrošību un ērtības trūkumu	leguldījumu trūkums ilgtspējīgās sociālajās inovācijās
	<i>Zaļās izaugsmes ideoloģija</i>		<i>Populisms un ar to saistītie izaicinājumi demokrātiskai pārvaldībai</i>	Sadrumstalota politiskā aina (iestādes; seku mazināšanas shēmas; ģeopolitika)	Bailes no liela un pieaugoša enerģijas pieprasījuma, kas pārslogo sistēmas, kas balstās uz periodiski pieejamiem atjaunīgajiem enerģijas avotiem (daļēji pamatotas, daļēji – zināšanu trūkuma dēļ)	<i>Digitalizācijas negatīvās sekas (enerģijas intensitāte un resursu izmantošana, patēriņa pieauguma virzītājspēki u. tml.)</i>	<i>Vēstījumi / uzskati par individuālo pašizaugsmi un konkurenci</i>	

Sekls	<i>Tirgvedības vara (dziļie un seklie aspekti)</i>	Patēriņš seko ražošanai; privāto un valsts ieguldījumu trūkums ilgtspējīgos izstrādājumos u. tml. riska uztveres un sagaidītās atdeves dēļ	Ideoloģiskā bloķēšana (viltus optimisms; virspusīga problēmas analīze, bailes lauzt iedibināto politisko praksi / sagraut alianses / neskaidrība, kā vēlētāji pieņems jaunu politisko kursu)	Sistemātiska personīgo interešu ietekme: aktīvu, varas un kapitāla uzkrāšanas aizsardzība (fosilā kurināmā izmantošanas vēsturiskā tradīcija; nacionālās ģeopolitiskās intereses) – instrumentāla/lobēšanas, materiāli strukturālā (un diskursa) vara	Attieksme “tehnoloģijas atrisinās” un koncentrēšanās uz efektivitāti; tehnoloģiju (tostarp atjaunojamo energoresursu) dzīves cikla analīzes (LCA) trūkums un viltus optimisms attiecībā uz tehnoloģisko progresu; nevērība pret sociālajām pārmaiņām/uz pietiekamību (arī tehnoloģiju) orientētu zemo tehnoloģiju pieejām kā seku mazināšanas risinājumiem	Kompromisi starp sociālajām un ekonomiskajām funkcijām, ja pieprasījums pēc “pārtikas, lopbarības un degvielas” tiek apmierināts vienlaikus	<i>Nelabvēlīgo grupu un netradicionāla dzīvesveida atstumšana, kas izraisa zināšanu trūkumu par to</i>	Efektivitātes pieaugumu atsver patēriņa pieaugums kopumā (Dževonsa paradokss/ bumeranga efekts vairākos līmeņos)
Dziļš	Ekonomiskie uzņēmējdarbības modeļi, kas balstās uz fosilā kurināmā nozari (ko atbalsta spēcīgi politiskie dalībnieki)	Konkurence un rentabilitāte liek uzņēmumiem izmantot neilgtspējīgu praksi	Ticība neoliberālai pārvaldībai		Koncentrēšanās uz “augsta un augoša” enerģijas pieprasījuma apmierināšanu, nevis pietiekama enerģijas patēriņa līmeņa plānošana	Iepriekšējās infrastruktūras attīstības lielā inerce, ko atspoguļo sociālā praksē, institūcijas un privātās intereses, ierobežojot politikas ietekmi un tehnoloģiju attīstību	Uzvedības koncentrēšana uz dzīvesveida izmaiņām (nepietiekami tiek novērtēta 1,5 °C mērķa sasniegšanai vajadzīgo pārmaiņu būtība)	Sociālā uzvedība, kas integrēta tehnoloģijā un infrastruktūrā un ir no tām atkarīga

Dziļš	Ekonomiskās izaugsmes paradigma, kas institucionalizēta sociālajās attiecībās, politikas prioritātēs un vērtējumos	Globalizētie tirgi, kuru funkcionēšanu nodrošina nevienlīdzīgas tirdzniecības attiecības, kas aizēno patēriņa ietekmi “globālajos dienvidos”				Fiziski ierobežojumi, kas kavē konkrētu nozaru (piemēram, tērauda, betona, sintētisko mēslošanas līdzekļu) “zaļināšanu”	Sabiedrības paražas un statuss, kas balstās uz energoietilpīgu preču un pakalpojumu patēriņu, ko pastiprina pašreizējā politiekonomiskā sistēma, kas lēni mainās	Darba–patēriņa cikls; darba un pārmērīga patēriņa slavēšana, darbs attaisno lielu patēriņu un otrādi
		Ienākumu stabilitāte un materiālā labklājība ir atkarīga no ražošanas un patēriņa pieauguma (pašreizējā sistēmā)					Izpratnes trūkums par vides krīžu smagumu, to mijiedarbību un sociālo aspektu (sistēmiskas domāšanas trūkums)	
		Nevienlīdzība attiecībā uz piekļuvi resursiem un to izmantošanu, kā arī pašreizējās oglekļa pēdas atšķirības dažādās valstīs un starp tām					Sabiedrības redzējuma trūkums par mazoglekļa sabiedrību / postmateriālista sabiedrību	

Avots: Hirth, S. et al. (2023) “Barriers and enablers of 1.5° lifestyles: Shallow and deep structural factors shaping the potential for sustainable consumption” *Frontiers in Sustainability*, 4, 1014662.

3. tabula. Galvenie 1,5° dzīvesveidu veicinošie faktori. Dziļie strukturālie faktori parādīti zemāk un atveidoti treknrakstā, starpfaktori ar dziļu un seklu faktoru īpašībām – slīprakstā.

Dziļums	Galvenie veicinošie faktori							
	Finanšu		Politiskie		Tehnoloģiskie		Sociālie	
	Idejiski	Materiāli	Idejiski	Materiāli	Idejiski	Materiāli	Idejiski	Materiāli
Dziļš ----- Seks	Patērētāju vērtības (rada pieprasījumu pēc ilgtspējīgām precēm kā uzņēmuma piedāvātā klāsta ietekmes sviru)	Ekonomiskie stimuli ilgtspējīgu preču ražošanai un patēriņam, internalizējot izmaksas un subsīdijas un ekosociālos nodokļus (zemāki nodokļi darbaspēkam, augstāki nodokļi par oglekļa izmešiem un enerģijas izmantošanu)	Vēstījums, kas uzsver seku mazināšanas priekšrocības sabiedrības labklājībai indivīda līmenī	Tiesību akti stabiliem finansiāliem stimuliem, kas veicina investīciju prognozējamību un plānošanas drošību	Tehnoloģiskā attīstība, kas uzlabo energoefektivitāti	Resursietilpīgas prakses aizstāšana, izmantojot digitalizāciju (piemēram, virtuālas sanāksmes)	Izglītība ilgtspējībai	Nišas prakses un ekokopienas kā eksperimentāla telpa sociālām inovācijām
		Vietējā un koplietošanas ekonomika		Publiskā iepirkuma, energoapgādes un attiecīgo tehnoloģiju/ inovāciju reglamentēšana	Informācijas izplatīšana par viegli īstenojamiem zemo tehnoloģiju risinājumiem	“Viedās” tehnoloģijas un analīzes rīki, izmantojot digitalizāciju (ievērojot piesardzību attiecībā uz bumeranga efektu un pārmērīgu paļaušanos uz tehnoloģiskiem risinājumiem)	Iekļaujoša, uz līdzdalību vērsta līdzdalības pieeja, lai koncentrētu zināšanas un stiprinātu politikas pasākumu pieņemšanu	Ilgspējīga prakse/ infrastruktūra kopienas līmenī (piemēram, lietu labošanas pasākumi)
		Ilgspējīgi ieguldījumu fondi un uzticami ieguldījumu ilgtspējas kritēriji (problēma: joprojām virza izaugsmi)		<i>Neilgtspējīgu izstrādājumu un procesu aizliegšana</i>		Enerģijas uzkrāšanas un elastīgas izmantošanas tehnoloģijas	Alternatīvs vēstījums, kas sasaista ilgtspējības praksi un individuālo labklājību (kā daļa no tautas iniciatīvām un ne tikai)	Iniciatīvas, kas aicina mājsaimniecības mainīt to ikdienas paradumus un praksi

Dziļš ----- Sekls	Jauna ekonomisko panākumu mēraukla postkapitālistiskā sabiedrībā, kas koncentrējas uz "labu dzīvi"	Universālie pamatpakalpojumi (UPP)/publiska piekļuve būtisku preču un pakalpojumu minimālajam līmenim (t. i., demonetizēta piekļuve), ko nodrošina sabiedriskais dialogs par vajadzībām un apmierinātājiem (pretstatā vispārējiem pamatienākumiem ((VPI))	Politiskā griba, godīgums attiecībā uz krīzi un atbilstošs praktiskas politikas stils	Stingrs regulējums un piedāvājuma un pieprasījuma, fiziskās arhitektūras un infrastruktūras, korporatīvās prakses un subsīdiju pārskatīšana (gudra politikas kombinācija, lai izvairītos no sloga pārvietošanas starp faktoriem)	Sistēmisks skatījums uz tehnoloģiskajiem sasniegumiem un pārveidi (tostarp, vajadzības gadījumā, izmaiņas sociālās, ekonomiskās un politikas sistēmas pamatos)	Mazoglekļa tehnoloģiju esamība	Sabiedrības vērtību maiņa uz kolektīvo labklājību un patēriņa kā "labas dzīves" mērauklas pamatā esošajai darba ideoloģijai un darba ētikai alternatīvām "labas dzīves" paradigmām	<i>Pārmaiņas darba un privātās dzīves līdzsvarā (darba laika samazināšana) – ilgtspējības ietekme kopumā ir jānodrošina ar politikas līdzekļu kombināciju (gan attiecībā uz kopējo ražošanu, gan patēriņu)</i>	
	Ekonomiskās krīzes kā neoliberālistiska tendenci graužoši faktori, kas darbojas par labu pārtēriņam pretējiem vēstījumiem	Darba un patēriņa cikla vājināšanās (mazāki ienākumi, mazāks patēriņš, bet vairāk laika aprūpes darbam, socializācijai un atpūtai)	Uz pietiekamību (un taisnīgumu) vērsts vēstījums kā pamats stingras vides politikas pieņemšanai, veicinot sabiedrības diskusiju	Aktīva finanšu sistēmas kontrole, vairāk intervences pasākumu					
				Spēcīga institucionalizācija un vienprātīgi, saskaņoti centieni no globālam līdz vietējam pārvaldības līmenim, kas ietver nozīmīgu pilsoņu un kopienu dalību					

Avots: Hirth, S. et al. (2023) "Barriers and enablers of 1.5° lifestyles: Shallow and deep structural factors shaping the potential for sustainable consumption" *Frontiers in Sustainability*, 4, 1014662.

TURPMĀKAI LASĪŠANAI

Hirth, S. et al. (2023) “Barriers and enablers of 1.5° lifestyles: Shallow and deep structural factors shaping the potential for sustainable consumption” *Frontiers in Sustainability*, 4, 1014662. <https://doi.org/10.3389/frsus.2023.1014662>

Kreinin, H. et al. (2024) “Transforming provisioning systems to enable 1.5° lifestyles in Europe? Expert and stakeholder views on overcoming structural barriers” *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 20(1), 2372120. <https://doi.org/10.1080/15487733.2024.2372120>

Lehner, M. et al. (2024) “Living smaller: acceptance, effects and structural factors in the EU” *Buildings and Cities*, 5(1), 215–230. DOI: <https://doi.org/10.5334/bc.438>

PAR MUMS

“1,5 °C dzīvesveids ES” konsorcijs ir desmit pētniecības partneri (universitātes, pētniecības institūti, uzņēmumi un NVO) no Vācijas, Somijas, Ungārijas, Latvijas, Nīderlandes, Spānijas un Zviedrijas.

KONTAKTINFORMĀCIJA

Apmeklējiet projekta vietni:

<https://latvia.onepointfivelifestyles.eu/>

Sekoiet mums:

Mājaslapa: <https://www.zalabriviba.lv/>

Facebook: <https://www.facebook.com/ZalaBriviba>

Instagram: https://www.instagram.com/zala_briviba/

LinkedIn: <https://www.linkedin.com/company/green-liberty-lv/>

TikTok: <https://www.tiktok.com/@zalabriviba>

Bluesky: <https://bsky.app/profile/greenlibertylv.bsky.social>

Sazinieties ar mums: info@zalabriviba.lv

Šis projekts ir saņēmis finansējumu no Eiropas Savienības pētniecības un inovācijas programmas “Apvārsnis 2020” saskaņā ar granta līgumu Nr. 101003880.

Par saturu pilnībā atbild autori. Tas var neatspoguļot Eiropas Savienības viedokli. Ne Eiropas Klimata, infrastruktūras un vides izpildaģentūra (CINEA), ne Eiropas Komisija nav atbildīga par dokumentā esošās informācijas izmantošanu.